

УДК 930.2:398.341-035.3(477.83+477.85/.87=161.2)
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.01.138>

ВІРУВАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ДЕЯКИМИ КОНСТРУКТИВНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ ЖИТЛА УКРАЇНСЬКИХ ГОРЯН

Тетяна НАКОНЕЧНА (ГОЦЦІЦЬКА)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8596-8974>

кандидатка історичних наук, наукова співробітниця,
Інститут народознавства НАН України,
відділ історичної етнології,
проспект Свободи, 15, 79000, Львів, Україна,
e-mail: hoshchitska.tetiana@gmail.com

Мета дослідження — дослідити різноманітні вірування та уявлення, пов'язані з деякими конструктивними елементами житла.

Актуальність теми: Житло у народній свідомості українців як етносу із надзвичайно тривалою традицією осілого способу життя було надзвичайно важливим. Воно виконувало не тільки роль прихистку людини від несприятливих погодних умов, ворогів тощо. Будівництво власного житла, утримування обійстя у належному стані було важливою частиною соціальної реалізації індивіда як доброго господаря та гідного поваги члена сільської громади. Відповідно, сам процес його будівництва супроводжувався складним комплексом обрядових дій, які прийнято означувати як будівельна обрядовість. Частиною його складають вірування та уявлення, пов'язані з окремими, важливими конструктивними елементами житла, такими як двері, поріг, вікна, сволок.

Об'єктом дослідження є комплекс традиційної обрядовості українців Карпат, а *предметом* — конструктивні елементи житла, які зчаста набувають й символічних функцій, певного сакрального значення.

Основними методами, які були використані авторкою, є структурно-функціональний та порівняльний, також залучені інші методи етнологічної науки.

Ключові слова: традиційна обрядовість, Українські Карпати, вірування, пов'язані із житлом, двері, вікна, поріг.

Tetiana Nakonechna (Hoshchitska)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8596-8974>

Doctor of Philosophy, researcher fellow, Institute of
Ethnology

The National Academy of Sciences of Ukraine,
department of Historical Ethnology,
15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: hoshchitska.tetiana@gmail.com

BELIEFS ARE CONNECTED WITH SOME CONSTRUCTIVE ELEMENTS OF HOUSING OF UKRAINIAN MOUNTAINEERS

Relevance: Housing in the popular consciousness of Ukrainians, as an ethnic group with an extremely long tradition of a settled way of life, was extremely important. It served not only as a shelter for man, which provided protection from adverse weather conditions, enemies, etc. The construction of one's own home, the observance of living conditions was an important part of the social realization of the individual as a good host and worthy of respect for a member of the rural community. Accordingly, the process of its construction was accompanied by a complex set of ritual actions, which are commonly referred to construction rituals. Part of it consists of beliefs and ideas related to individual, important structural elements of housing, such as doors, thresholds, windows, slums.

In the *proposed research*, the author aims to highlight various beliefs and ideas related to some constructive elements of housing. Accordingly, the *object* of research is a complex of traditional rituals of the Ukrainians of the Carpathians, and the *subject* — the constructive elements of housing, which often acquire symbolic functions, a certain sacred significance. The main *methods* used by the author are structural-functional and comparative, as well as other methods of ethnological science.

Scientific novelty: Various beliefs and ideas related to household items made of wood are comprehensively analyzed, and the specifics of their existence in the traditional ritual culture of Ukrainian mountaineers are analyzed. The place occupied by certain constructive elements of housing in the traditional consciousness has been studied.

Conclusion: It was found that the most ritually significant door was the place of entrance to the house, a kind of boundary between external and internal, inhabited space.

Results: This was already evident at the stage of construction, when certain sacrificial objects were placed under the place of the future threshold. Also, the canvas of the door or the space around them was decorated with artistic carvings, with traditional apotropaic motifs (images of six-petaled rosettes, a cross), and the process of entering the house was regulated by a number of prohibitions and signs. Instead, the window, as in Slavonic in general, served as an alternative entrance, invisible to «evil forces», and, in the ritual sense, was a place of «communication» with the afterlife such as thresholds, doors, windows), which in the traditional ideas of the mountaineers acted as a kind of «borders» of home, inhabited space, and served as the main and alternative, «invisible» to evil forces entering the house, and were a place of «communication» with the afterlife.

Keywords: traditional rites, Ukrainian Carpathians, beliefs related to housing, doors, windows, threshold.

Вступ. Житло у народній свідомості українців як Етносу з надзвичайно тривалою традицією осілого способу життя було дуже важливим. Воно виконувало не тільки роль прихистку людини від несприятливих погодних умов, ворогів тощо. Будівництво власного житла, дотримання обійстя у належному стані було важливою частиною соціальної реалізації індивіда як доброго господаря та гідного поваги члена сільської громади. Відповідно, сам процес його будівництва супроводжувався складним комплексом обрядових дій, які прийнято означувати як будівельна обрядовість. Частиною його складають вірування та уявлення, пов'язані з окремими важливими конструктивними елементами житла, такими як двері, поріг, вікна, сволок. Саме вони і є предметом нашого дослідження, а об'єктом — традиційна обрядовість українських горян.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання вірувань, пов'язаних із окремими конструктивними елементами житла, здебільшого залишалися поза дослідницьким дискурсом. Висвітлюючи особливості традиційної архітектури, дослідники переважно досліджували конструктивні функції цих елементів та про їхнє художнє оздоблення. Вперше вірування та уявлення, пов'язані із ними, доволі детально розглянув Роман Сілецький у своїй ґрунтовній монографії, присвяченій будівельній обрядовості українців [1]. Вчений окреслив загальну проблематику і напрямки досліджень, а також навів чимало цікавого та рідкісного джерельного матеріалу з цієї теми. Проте матеріал з ареалу Українських Карпат, на нашу думку, був висвітлений дещо недостатньо.

Відомий дослідник Віктор Давидюк теж приділив увагу цьому питанню [2]. Дослідник зосередив увагу здебільшого на зовнішньому оздобленні житла, зокрема на пластичному вирішенні віконних рам традиційних жител, у яких вбачав свого роду спробу ілюстрації давніх космогонічних уявлень.

Комплексного розгляду питання вірувань, пов'язаних із окремими конструктивними елементами житла, різноманітних вірувань, уявлень та забобонів, пов'язаних із ними, поки що не отримало. Між тим, саме з дверями у житло, з хатнім порогом, вікнами та сволоком, як ми побачимо далі, пов'язано чимало цікавих архаїчних уявлень, більш предметний розгляд яких буде корисним для реконструкції традиційних світоглядних уявлень українських горян. У цьому

Іл. 1. Хата кінця XIX ст. із галереєю з різьбленим декором, с. Лавочне Сколівського р-ну Львівської обл. (ПМА, 2009)

і полягає актуальність та наукова новизна пропонуваної розвідки. *Географічні межі* дослідження охоплюють ареал Українських Карпат, у *хронологічному зрізі* вони обмежені періодом другої половини XIX — першої половини XXст. Основними методами використаними при дослідженні були компаративний, структурний та ареально-типологічний.

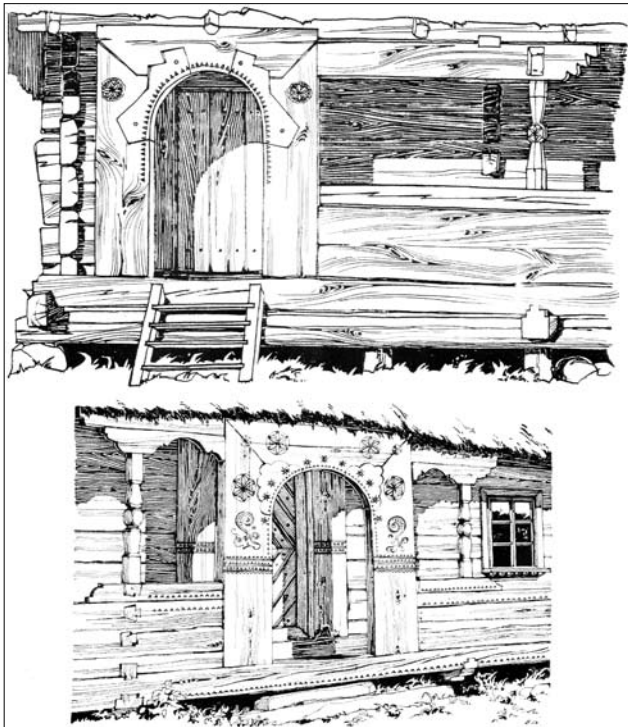
Основна частина. Свій розгляд ми розпочнемо із зовнішнього оздоблення житла, яке в уявленнях носіїв традиційної культури, окрім суто декоративної, очевидно, певною мірою виконувало й апотропейну функцію. Як свого часу зазначив Борис Рибаків, «Дім — найменша частка, неподільний атом давнього суспільства, весь був пронизаний магічною символікою, за допомогою якої сім'я кожного слов'янина прагнула забезпечити собі достаток і тепло, безпеку та здоров'я» [3].

Загалом архітектурне оздоблення на терені Східних Карпат лише на перший погляд відрізнялося від декору архітектурних деталей середньої частини України. На Прикарпатті та Закарпатті переважно були поширені «пласке геометричне різьблення, яке зберегло мотиви дуже давнього народного орнаменту». Разом із тим набули поширення рослинні мотиви. Декорування різьбою архітектурних елементів в Карпатах найбільш поширене в південно-східній частині гір (райони Воловця, Сваляви, Міжгір'я, Хуста, Тячева та Рахова), і менше в північно-західній.

Зазвичай оздоблювали одвірки, стовпчики та аркади галереї або піддашся. Різьблення на одвірках було пласке, а профілювання стовпчиків об'ємне і пластичне [4, с. 711] (іл. 1). На одвірках Бойківських хат здебільшого різьбили композиції із багаторамених хрестів та шестикутних розет (шестицвітників) або поперечні орнаментальні смуги, неначе

Іл. 2. Хата 1910 р. із с. Тухолька Сколівського р-ну Львівської обл. (експозиція МНАПЛ)

Іл. 3. Фрагменти різьбленого оздоблення житла, вхід на галерейку. Сколівський р-н Львівської обл. [8, с. 67]

орнаменти рушників [5, с. 57] (іл. 2, 3). На відміну від бойківських та гуцульських, одвірки лемківських хат рідко були оздоблені таким чином. Якщо і траплялися якісь мотиви, то доволі лаконічних обрисів: хрести та розети [4, с. 712].

Потреба оздоблення певними обереговими символами входу в житло зрозуміла, адже двері були своєрідним «кордоном» між хатнім/внутрішнім/своїм та зовнішнім/чужим простором (іл. 4, 5). В обрядовій практиці двері були об'єктом та локусом магічних

Іл. 4. Хрест і вотивний напис на одвірку громадської криниці із с. Бабине Старосамбірського р-ну Львівської обл. (Експозиція МНАПЛ)

Іл. 5. Хрест та рік будівництва житла, вирізьблені на одвірку хати 1812 р. із с. Либохора Сколівського р-ну Львівської обл. (Експозиція МНАПЛ)

дій (насамперед, захисних, направлених на мешканців хати), що відбуваються в найважливіші моменти сімейного життя (народження, одруження, смерть) та у щоденному побуті (іл. 6, 7). Цікаво, що в обрядовому фольклорі Карпат доволі часто згадуються різні предмети внутрішнього облаштування житла, насамперед стіл, колиска, лави. Проте згадку про «одвірки золотийки» ми простежили чи не єдиний раз — у рідкісній бойківській русальній пісні. У тексті йдеться про те, що потрібно клечати обійся, щоб можна було «запросили родинку» [6, с. 24]. На нашу думку, тут в алегоричній формі йдеться про прихід покійних родичів, і прикметно, що у цьому контексті згадуються саме двері. Між іншим, згідно з карпатськими віруваннями, якщо «двері самі од себе отворяються...», то це вказує на те, що хтось із родини незабаром помре [7, с. 90].

Крім того, важливе місце у віруваннях займав власне *пори́г* дверей, як межа домашнього простору (це відобразилося, зокрема, у карпатському прислів'ї «У хаті из-зад порога видіти ворога» [7, с. 139]) і місце перебування душ померлих предків, домашніх

духів, місце контакту із потойбічними силами. Відповідно із ним була пов'язана низка забобонів та заборон. Наприклад, не можна було наступати на поріг [8, с. 167], якщо, виходячи з дому у якійсь справі, спіткнешся на порозі, то не матимеш удачі [8, с. 183]. Не можна було рубати на ньому дерево [8, с. 167] (згідно з лемківськими уявленнями в такій хаті «будуть ся діти родити з розрубанов губов»); на Бойківщині було зафіксовано, що «По порогу можна рубати, поки не живуть люди, а (як) вже живуть, то не валушно. Бо як жінка беременна і вдарити по порозі, то на дитині знак обстає там, де жінка себе їмить рукою (коли вона переходить поріг, то за нею не можна рубати)» [1, с. 240]. Михайло Зубрицький навів надзвичайно колоритне вірування про те, що коли невістка прийде зі шлюбу, стане на поріг і скочить, то помре хтось «зі старшини» (напевне мається на увазі з родини чоловіка): «... поодна скаче через поріг і мовить «Чи є ту така яма, щоб сховалися отиць і мама?». В Лип'ю (Турч. пов.) бесідовала молодаїшла від шлюбу: «Чи є ту в печи яма, бис я сховали отиць і мама?». Старі газди померли, а її відогнали стричанки гет...» [9, с. 211].

Уявлення ж про поріг як локус, на нашу думку, відобразилися, зокрема, у доволі архаїчній молитві, записаній у бойківському селі Михнівці, яку промовляли місцеві жінки, коли розчиняли тісто на хліб: «О, сьваті поружьиньки: Хижьний, сьинний, коморьаній, стайньаній, боцьаній і той, що сьа чьїриз нїго в загбту лызе, усї розчьинїт і причьїнїт!» [10, с. 36]. Подібне звертання до порогів як до живих істот зустрічаємо у бурлацькій пісні з Лівобережної України: «Бувайте здорові, соснові пороги, / Де походжали мої білії ноги, / Бувайте, бувайте, та не забувайте, / Мене, молодого щораз споминайте...» [11, с. 179]. В одній із бойківських весільних ладканок зустрічаємо своєрідну засторогу: «Хрести, дружбо, пороги / У щасливу дорогу...» [12, с. 7], тобто виходячи з дому їх перехрещували, щоб щасливо повернутися, так само, як на ніч хрестили вікна і двері, щоб нечиста сила не мала доступу до дому (іл. 8) [13, с. 221].

На Бойківщині, коли замовляли недугу, хворого садили саме на порозі [14, с. 76] (так само дитину-«підміну» лікували, кладучи коло порогу і накриваючи ночвами, що, ймовірно, символізувало її друге народження [15, с. 13]). Хоча на свято Введенія, на

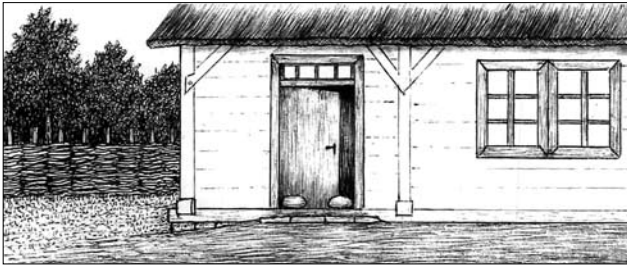

Іл. 6. Хрести, що їх тістом малювали на дверях на Йордан, Східна Бойківщина (ГІМА, 2010)

Іл. 7. Хрести, що їх разом із зазначенням актуального року, крейдою малювали на вхідних дверях напередодні свята Богоявлення, Східна Бойківщина (ГІМА, 2010)

Святвечір чи на Василя, господарські роботи були суворо заборонені, але в ареалі Українських Карпат був поширений цікавий архаїчний звичай, ціл-

Іл. 8. «Коли молода пара, вертаючись зі шлюбу, мала переступити через поріг хати, по краях порога клали буханці хліба» [17, с. 221]

ком протилежний до регламентованих норм. На Гуцульщині «перед Василя, на Меланію до східсонця на поріг сідали, прями вовну... називали «меланка»»; «На Введення вночі жінки мають звичай пряти самосійні коноплі, сидячи гої на порозі хати». У результаті таких, завідома заборонених дій, підсилених ще тим, що здійснювалися саме на порозі, предмет їхньої праці наділявся особливими властивостями — «меланку» гуцулки використовували при хворобі рук, а на Опіллі вірили, що випряденим таким чином на Святвечір «півтораком» (пряжа в 30 пасм) можна стягнути із неба зірку [16, с. 75].

До цього потрібно згадати, що мертвонароджений дітей «страчат» бойки, згідно зі свідченнями М. Зубрицького, ховали саме під «трамом» (підвалиною). Під порогом ховали нехрещених дітей і мешканці польсько-українського пограниччя, подібні свідчення походять також зі Слобідської України [1, с. 239].

Не випадково вже у процесі спорудження житла горяни здійснювали певні жертвоприношення, зокрема під майбутній поріг лили свячену воду («від злого»); «Після викінчення хати в поріг господар заверчував живе срібло, щоб зло не йшло в хату» [1, с. 240]; закладали зілля, посвячене на Зелені свята [18, с. 61] (Бойківщина). На Поліссі до цього набору жертвних предметів додавали також освячену на Великдень сіль, знайдену кінську підкову, осикові однорічні прутья, різноманітні трави [1, с. 240], тобто речі, які мали виразно апотропеїчне забарвлення. Натомість якщо під порогом закопати пляшечку із водою, якою обмивали небіжчика, то помруть усі члени сім'ї, а якщо частинку надмогильного хреста, то дівчина з цієї хати ніколи не вийде заміж (Закарпатська Бойківщина) [18, с. 669].

Ці ж уявлення про поріг як локус, ймовірно, лягли в основу загальноукраїнського звичаю, що по-

бутував і в Карпатах, коли з хати виносили небіжчика, то труною тричі вдаряли до порогу, оскільки після цього мрець вже «не міг чути, що відбувається у хаті» [19, с. 19] («В поріг три рази так труною гримають: то він прощається з своїм домом, зі своїм хатов, зі всіма своїми прощається»); «Коли вже покійника поклали в домовину, з хати його виносять, то три рази домовину торкають об поріг. То так дають знак, що він більше до того дому не вернєся» [20, с. 34]; «коли виносять труну з хижки, схилиють із кожним порозі три рази, стукають і говорять: «Будте ми здорові і майте ся добрі» [21, с. 206]; «Як виносять з хати, стукають тричі у пороги, у хатний і у сінний. Кажуть, що нибощик поругії відкланює ся» [22, с. 229]; «Та й працюю вас, пороги, вже останній раз, / Із далекої дороги не вернусі до вас» [23, арк. 59]). Також щоб «душа забула дорогу додому», на поріг клали сокиру [24, с. 109]. На Чернігівщині за мерцем хтось із жінок посипав через поріг у сїни житом [25, с. 395]. На Гуцульщині, коли під час виносу труни люди виходили з хати, залишався один із родичів, брав горщик, що стояв коло покійного, кидав з силою ним об поріг і кричав: «За усі голови!». Зробивши це, чоловік вискакував із хати, стараючись, щоб не наступити на якийсь із черепків [26, с. 246].

Ймовірно, з цих же міркувань, прийшовши із хрестин, хресні батьки дитину зчаста теж передавали батькам саме через поріг [27, с. 10]. Подекуди на Гуцульщині (с. Новоселиця, Тячівського району, Закарпатської обл.), коли молодята поверталися після шлюбу з церкви, то в хаті гасили дрова, і цією водою поливали поріг, який вони мали переступити [28, с. 125]. На Гуцульщині, коли молодята поверталися із шлюбу, поріг накривали ліжником, через який проходили і вони, і всі, хто заходив до хати [29, с. 560]. Згідно з матеріалами Юзефа Шнайдера, зафіксованими у Печеніжині, на Покутті, коли молоді поверталися зі шлюбу, то на порозі хати їх зустрічала мати з мискою жита, і через поріг кидала те жито на молодих. Дружба ж, коли молоді заходили до хати, робив знак хреста батогом, бив ним по одвірку, промовляючи: «В ім'я Отця і Сина, і Святого Духа, амінь!» [30, с. 60]. Так само на прибойківському Підгір'ї¹,

¹ Подібний же звичай побутовув і на Поділлі, де, коли молоді мають вирушати до шлюбу, «на порозі брат (дружба), вдаряючи буком (палицею) у верхній одвірок, в поріг

коли молодий вирушав за молодою, дружба і «маршалок» (староста), хрестили поріг і клали на нього свої відзнаки: палицю і «маршавку» (весільну фану, семантичний аналог весільного деревця), через них переступав, виходячи надвір молодий, а за ним вже виходили інші [31, с. 32]. Подібним же чином, коли молоді вже йшли до шлюбу, то дружба з «маршалком» спочатку хрестили поріг: «Во імя Отца і Сина, і Святого Духа, амінь», а потому вкладали на нього, знову ж, палицю і «маршавку»: «у цей спосіб, що верхками сходяться, а молоді через того крачають і виходять на подвір'я» [32, с. 32]. Так само на порозі священник повинен був читати Євангеліє та окропити хату, у разі якщо небіжчик продовжував «ходити» до рідних [20, с. 41]. Знову ж, саме поріг, у одній бойківській бувальщині, «знаючий» священник зарубував сокирою, щоб нейтралізувати «заклад», ображеного на господаря, майстра-будівельника, що зводив хату [33, с. 173, 174].

Говорячи про ритуальну значимість входу в житло, варто згадати, що на Лемківщині висували певні ритуальні вимоги і безпосередньо до виготовлення полотна дверей: «Двері мали бути (виготовлені) з однієї цільної дошки — щоб ніде не були зшиті: такий звичай». На Бойківщині певні ритуальні обмеження були й стосовно заміни старих дверей на нові: «Двері як ся піпсули у хату, то ніхто нових не вставляв — аж на Святий вечір, а як — не, то в великодну суботу. Кажали, що то шкодить, як в енци дни поставити другі двері» [9, с. 242]. Побутувала й заборона викидати старий одвірок з вирізьбленим на ньому хрестом (прибойківське Підгір'я) [43, с. 89].

Суто утилітарне призначення дверей передбачало дотримання та перетин ритуальної границі домашнього простору (останнє, згідно з уявленнями, становить певну небезпеку і потребує запобіжних заходів та певної регламентації), відповідно виникала потреба в апотропейних знаках на них [34, с. 25]. У цьому контексті потрібно згадати насамперед про різьблені зверху на одвірку композиції із хрестів, шестицвітників та різноманітних декоративних елементів, що зчаста зустрічалися на дверях давніх будівель в Карпатах. Респонденти пояснювали, що робили це, «Шоби з Богом йшлося. Шоби добре було» [35, арк. 9]. Разом із тим, зображали різноманітні хрес-

та в бічні одвірки і, зробивши таким чином знак хреста, переступає через поріг» [31, с. 23].

ти, «трійці» та деревця, що їх горяни малювали тістом чи крейдою на Йордан, та надзвичайно цікаве «дерево Роду», що його зображали на дверях лемки (де кожна гілка символізувала окремого члена сім'ї) [36, с. 15, рис. 19]. У цьому випадку привертають увагу як зображувані символи, які народною свідомістю трактувалися як охоронні, так і їх поєднання із охоронною символікою, якою традиційно наділявся хліб, а відповідно й тісто.

Щоб до хати не проникла нечиста сила, горяни на ніч вікна та двері перехреснували [37, с. 260], проте вдавалися і до певних засобів магічного характеру. Зокрема, щоб не допустити до хати відьму, горяни до вхідних дверей прив'язували нитку, сплетену лівою рукою [38, с. 126]. Також щоб захистити свою оселю від приходу небажаного «путника» (душі «безпірного» небіжчика), на Бойківщині вранці 6 січня (напередодні Різдва) жінки пряли теж в лівий бік, а веретено з пряжею запинали над дверима або обсновували зпряденими таким чином нитками навколо хати [39, с. 87]. Подібний звичай побутував, зокрема, у сербів, тільки там всі члени родини у цей день потроху пряли мотузку, якою, зрештою, обв'язували хату, щоб захистити її від вовків [38, с. 34]. У цьому випадку бачимо мотив виготовлення предмету-апотропею «навпаки», тобто неправильним способом, у поєднанні із поширеним у слов'ян способом опоясування (створення численних «магічних кіл» [29, с. 548]), як дієвим охоронним засобом. Також горяни користувалися й іншим могутнім апотропеем — залізними предметами. Так, загальноукраїнським є звичай прибивати над дверима металеву кінську підкову. Подекуди на Святий вечір, «...щоб не допустити до хати нечистого...», господар хати зарубував в горішню частину одвірка сокиру, яка там і залишалася аж до свята св. Василя (14 січня) [8, с. 204]. На Бойківщині після того, як народилася дитина, в одвірок дверей застромлювали ніж, щоб завадити повітрям чи іншим демонічним істотам підмінити дитину [42, с. 42]. На бойківсько-гуцульському пограниччі з цією ж метою вдавалися до іншого, надзвичайно цікавого охоронного засобу. Так, до дверей із внутрішнього боку прибивали спеціально для цього виготовлені ляльки-мотанки: «Є майку, що діти ссут маленькі. Груди такі тверді, дитина не спит. Калалисмо копійки, а потому казали пелінки дерти і ладити три ляльочки докуп-

Іл. 9. Хрест, вирізьблений на віконній рамі хати 1812 р., із с. Либохора Сколівського р-ну Львівської обл. (Експозиція МНАПЛ)

ки з'їзувати і над дверима прибивати. Вона вже не піде до хати. Такі маленькі ляльочки біленькі. Цвечком прибивати серед дверей. Звити так, щоб головка була» [37, с. 171]. У цьому випадку, ймовірно, бачимо намагання обдурити нечисту силу, привернувши її увагу до ляльок як до своєрідного ритуального замітника дитини

Сприйняття дверей як межі хатнього простору, на нашу думку, відобразилося і у звичаї, коли мерця винесли з хати, і ритуального її замели — зачиняти двері: «аби смерть не повернулась» [18, с. 666]; «Як беруть покойника з хати, рідні мають бути в хаті, зразу закривають двері, щоби не повторювалася ще раз (смерть. — прим. авт.)» [40, с. 107]). До цього хочемо згадати, що для того, щоб унеможливити посмертні шкідливі дії відьми, на Лемківщині її виносили «поза двері»: знімали їх із завіс і відчиняли саме з того боку, де вони кріпилися [41, с. 100]. На Бойківщині для того, щоб небіжчик «не впізнав своєї оселі» і не «повернувся» (тобто щоб не почав докучати живим), після похорону не лише двері, але й вікна перевертали іншим боком [39, с. 112]. Взагалі момент перевертання предметів, зміни їх нормального положення є доволі поширеним засобом, який традиційно використовували слов'яни, щоб нейтралізувати можливу небезпеку [38, с. 127].

Поряд із дверима, згідно з традиційними уявленнями, ритуально важливими були також вікна (іл. 9). Згідно з уявленнями українських горян, як і загалом на слов'янщині, вікно сприймалося як не-

регламентований, альтернативний вхід до хати, семантично протилежний до дверей [44, с. 340]. Так, через вікно передавали новонароджену дитину після церковного хрещення (особливо коли у сім'ї до того помирали діти) [45, арк. 13]: «Казали, що передавали. Що як діти вмирають, то через вікно передається дитину до хати. Перший раз дитину до хати заноситься через вікно»; «Там в одній жінки: що вродиться та й вмере, та й вмере, та й так. То казали, що тра якось через вікно давати, через двері не брати» (бойківсько-гуцульське пограниччя) [20, с. 30]. З Гуцульщини походить оповідка про те, як упир зводив зі світу своїх жінок, але вже коли привів до хати третю, то молода зайшла не через двері, а через «застільне» вікно. Так мудра жінка уникнула смерті і навіть пережила свого чоловіка-упиря [26, с. 251]. Аналогічні вірування побутували і на Бойківщині [46, арк. 98]. Так само на Гуцульщині намагалися «обдурити» хворобу: якщо людина хворіла на сухоти, то щоб їх позбутися, необхідно було позичити борошно у дев'яти домах, спекти з нього великий калач і залишити його на вікні. Далі хворий до схід сонця повинен був вилізти через вікно, забрати цей калач і віднести його на роздоріжжя, де й залишити. Після цього хвороба, згідно з уявленнями, мала відступити [47, с. 68]. Саме через вікно закидали kota, пса чи домашню птицю, щоб вона першою переночувала у новозбудованому житлі, і тільки після цього люди могли безпечно у нього вселитися [48, арк. 56, 75; 49, арк. 28, 48]. Через вікно ж на Бойківщині викидали дошки, що їх попередньо прибивали до стільниці столу, перед тим, як покласти на нього небіжчика [50, с. 5]. Також часто на вікні розміщували гілочку вишні чи іншого плодового дерева під час ворожінь шлюбного характеру на свято Катерини чи Андрія [51, с. 11].

Цікаво, що у народних уявленнях українських горян вікно сприймалося як місце свого роду спілкування з померлими членами роду, з істотами з потойбічного світу. Наприклад, на бойківському Підгір'ї побутувала заборона: «Через вікно не можна плювати, бо там сидять янгели» [52, с. 84]. Передвісником смерті на сусідньому Поділлі вважався незрозумілий стукіт під вікном, або якщо: «щось кликало її три рази по імені. Підчас сього, як дався чути голос [під вікном], дитина, що лежала в колисці, почала плакати і невдовзі померла» [53, с. 370]. При

цьому якщо людина не могла померти, то на Бойківщині мила: «гороховиньом варцаби на вікнах» [22, с. 226], оскільки вважалося, що ангел не може приступити до хати, бо вони «засувані» [50, с. 5].

Коли в хаті був небіжчик, то в карпатському ареалі часто на вікно клали певний набір визначених традицією предметів — рушник, хліб та посудину з водою (Міжгірський та Рожнятівський район) [54, с. 84]. Через сорок днів їх роздавали: «рушник — удовиці, хліб — корові, а воду виливали де ся не ходит». У тому випадку якщо людина померла без сповіді, на вікно ставили також вино, щоб душа сорок днів причащалася [18, с. 666]. На Гуцульщині: «Вікно посипаєтци муков и кладет ся рученик так, що одна половиця в хаті, а друга надворі. Вікно має бути трошки видхелене. Вікно си ни замикає, бо душа ходит лиш заставним вікном и сам не може отворети, мусит мати дорогу. Муков посипають, шоби знати, ци душа приходила, бо душа лишее на муці сліди. Половину рученика кладут у хату на то, шоби душа мала чім си умивати щоранку, бо душа приходит і кожного ранку си умиває» [55, с. 163]. Подібний звичай, проте у дещо ширшому варіанті, побутував і на Поліссі, тільки тут перелічений набір предметів доповнювали їжею: «Крім води, на вікні або на покуті щодня тримали свіже частування — яєшню, млинці і канун»; «Як умерла людина, робили вечерю при ній для родичів і сусідів. Вечерю на ніч залишали на столі — три страви і ложки. А на тому вікні, проти якого лежав покойник, клали шматочок хліба і сіль в полотнинці» [56, с. 351]. Подібно чинили і на Слобожанщині, пояснюючи цей звичай наступним чином: «Кажуть старі люде, що душа покійника до шести неділь на сімь світі ще побиваєтця и приліта водиці пити до старого куріня, бо їй дуже трудно и тяжко по митарствахь...» [57, с. 404].

В Іршавському районі Закарпатської області побутувала традиція відкривати вікно, і саме в нього голосити за небіжчиком [18, с. 666]. Згідно з народними уявленнями, уві сні померлих часто бачили саме ніби через вікно [7, с. 123]. На Гуцульщині, коли мерця вже винесли з хати, родичі мали подивитися на труну через застільне вікно: «Аби нібищик не присниў сї, аби то хокь кілко вигіти на кім світі» [24, с. 248].

Також в Карпатах на Святий вечір чи Різдво при поминанні самогубців в окрему тарілку відклада-

ли по ложці всіх страв і ставили на підвіконня чи під стіл. У бойківському селі Мислівка: «На Святий вечір кидали в горня всього потрошки, ставили на вікно і кликали всіх звірів: «Оде вам вечера — абисьте не шкодили цілий рік» [39, с. 112]. На бойківсько-гуцульському пограниччі побутувала прикмета, якщо «...горобець лопнув у вікно... — то на смерть». Смерть віщувало, якщо сорока у вікно стукає або скрекоче, якщо дикі голуби б'ються у вікно, де є хвора людина, чи коли у відкрите вікно залетить птаха» [20, с. 28]. Згідно з традиційними уявленнями, на близьку смерть в сім'ї, з одного боку, вказували незвичайні події, що відбулися в хаті, з іншого — слов'яни в принципі уявляли людські душі у вигляді, зокрема, птахів, тому приліт такого «гостя» з іншого світу саме через вікно, згідно з народними уявленнями, був цілком логічним.

Українські горяни цілком раціонально вважали, що під час бурі необхідно було позачиняти вікна та двері, також не можна було сидіти коло вікна та заглядати у нього, проте пояснювали це тим, що «... тот, пропав би (чорт), все прячеться та до хижі забігне» [7, с. 86]; «Як гремит, то аби вікно не було доперте, бо «він» — цураха му — ласує ускочити у хату, то грім може через «него» запалити хату» [58, с. 77].

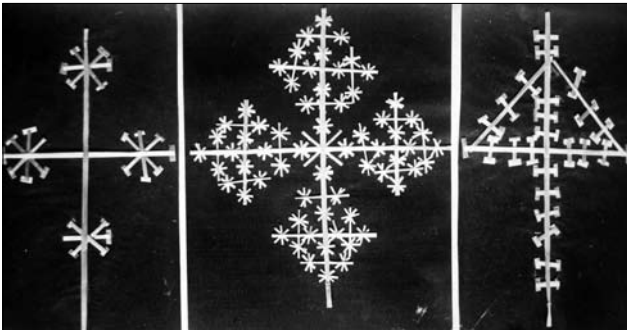
Ми вже згадували, що в процесі зведення житла під майбутні вікна (так само, як і під поріг), як в ритуальному плані — значиме місце, в Карпатах, як і загалом по Україні, закладали певні предмети апотропейного характеру («від злого»): свячену воду, зілля, посвячене на Зелені Свята [17, с. 61], а на прибойківському Підгір'ї ми зафіксували рідкісне свідчення про те, що «коло вікон виверчували отвори і засипали їх зерном» [45, арк. 15]. Романом Радовичем на Опіллі (теж лише в одному випадку), при дослідженні старої хати, під одвірками вікон було знайдено монети. На Лемківщині «в місци, де мали бути вікна, ховає господиня під трам сіль для шани, часник від зарази, вугілля від вроків» [1, с. 243]. Подібні свідчення є не чисельними, а цей звичай практично зник.

Над вікном, на рамі, горяни часто різьбили зображення хреста. Також вже безпосередньо на вікна клали різноманітні предмети апотропейного характеру: шматочки посвячених гілочок верби та писанки — «від грому» [59, с. 35], свячене зілля, заліз-

Іл. 10. «На Йордан, пов. Рава-Руський». На шибі вікна бачимо хрестики, зроблені із соломи [64]

Іл. 11. Солом'яні Йорданські хрестики (с. Вербиці, пов. Рава-Руський) [64]

ні предмети (наприклад, підкову — особливо якщо підозрювали, що хату відвідує упир [37, с. 260]). На Слобожанщині, натомість, подекуди вважали, що на вікно не можна класти ножа, бо янгол не сяде [60, с. 185]. На прибойківському Підгір'ї зафіксовано цікавий звичай, коли на Святий вечір із солом'яними дідуха робити хрестики і застромляти їх до віконних шиб: «... се на те, щоби нечиста сила в ночі не сьміла заглядати до хати» [8, с. 195]. Фото вікна з такими хрестиками, проте зробленими вже на свято Господнього Водохреща (Йордан), відоме з околиць Рави-Руської (Опілля) (іл. 10, 11).

Оберегами оздоблювали також і ритуально важливі сволоки («бальки», «ґрегарі» [44, арк. 7], «трами» чи «драгарі» [49, арк. 47]). В Українських Карпатах на сволоках зображали доволі складні композиції, цетром яких завжди був багаторамений хрест [62, арк. 4]. Коло хреста зчаста вирізьблювали зображення шестицвітника («сонце»), гілочки, завитки, написи чи надзвичайно цікаві зображення трибанивних церков (іл. 12, 13, 14). Автохтони розповідали,

Іл. 12. Різьблення на сволоку, Надсяння (ПМА, 2004)

Іл. 13. Різьблення на сволоку, Центральна Бойківщина (ПМА, 2008)

Іл. 14. Різьблення на сволоку, Центральна Бойківщина (ПМА, 2008)

що в давнину робили це, «Бо то Христос народивсі і то хата така, така охрещена би грім не падав, би всяке зло не приходило до хати» [64, арк. 37]; «... щоб там не заходила яка нечиста (сила. — прим. Т. Г.)» [64, арк. 113]; «... хрест різьбили і тако як розетка різьбили, а так щоб грім не бив (!)» [64, арк. 121]. Загалом у східних слов'ян сволок у ритуальному відношенні відіграв роль основного класифікатора внутрішнього простору житла і завдяки своєму положенню означував подвійний кордон: між верхом і низом, між внутрішнім та зовнішнім світом. Сволок метонімічно означав все житло і набув значення з'єднувальної ланки не тільки в архітектурному, але і в сімейному відношенні [65, с. 201]. Окрім того, сволок був топографічним центром хати, де відбу-

валась більшість обрядів, не пов'язаних із сидінням за столом чи з пічню (це стосується насамперед обрядів сімейного циклу) [65, с. 203]. Наприклад, під час весільних церемоній у «трагар» (прибойківське Підгір'я) дружба вдаряв палицею, коли весільний поїзд нареченого вирушав за нареченою, та скликав гостей до столу, коли розпочиналася гостина у молоді чи молодого [32, с. 14—15].

Відповідно в Карпатах дослідники зафіксували низку звичаїв, забобонів і повір'їв, що стосувалися вибору деревини для сволока. Так, на бойківському Підгір'ї шукали «співочу» сосну — щоб від удару сокирою по ній «йшов тонкий звук, як на скрипку» [66, с. 784], на Покутті господар вивозив зрубану деревину, призначену для виготовлення сволока, на пасовище і запрошував священника її посвятити [1, с. 53]. Окрім того, сволок укладали на зруб тільки відземком до сходу сонця, і в процесі встановлення майстер здебільшого виголошував «казання» з побажаннями в адресу мешканців дому, а за цим слідувала невелика гостина. Також вважали, що «підіймати сволока треба уважно і легко, щоб не стукати, бо буде голова в хазяїна боліти, або часто чадітимо» [67, с. 90]. Цікаво, що в подальшому, якщо всередині хати стіни білили вапном, то не забіленими часто залишали саме сволоки [68, с. 225] чи тільки різьблені на них композиції. На думку М. Станкевича, такі різьблені мотиви «були засобом повернення до будівлі добра і Господньої благодаті. Очевидно, що в композиціях різьблених сволоків та одвірків переплелися язичницьке та християнське світобачення теслярів та замовників» [63, с. 213]. Відповідно сволок зі старої хати спалювали, і ніколи не використовували в друге [43, с. 89]. Певною мірою ці уявлення знайшли своє відображення і в традиційних способах лікування. Так, при нападі епілепсії горяни радили хворого тричі легенько вдарити головою саме у сволок [69, с. 198].

Висновки. Таким чином, бачимо, що найбільше ритуально значимими були двері, як місце входу в дім, кордон між зовнішнім та внутрішнім, обжитим простором. Це проявлялося вже на етапі будівництва, коли під місце майбутнього порогу закладали певні жертвні предмети. Також саме полотно дверей чи простір довкола них оздоблювали художньою різьбою з традиційними апотропейними мотивами (зображеннями шестипелюсткових розет, хреста),

а процес входу в житло регламентувався рядом заборон та прикмет. Натомість вікно, як і загалом на слов'янщині, виконувало роль, альтернативного входу, невидимого для «злих сил», та, у ритуальному сенсі, було місцем «спілкування» із потойбіччям.

1. Сілецький Р. *Традиційна будівельна обрядовість українців: монографія*. Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2011. 428 с.: іл.
2. Давидюк В. «Як ще не було з початку світа...» (світотворчі мотиви в житловому просторі українців карпат і Полісся)». *Народознавчі зошити*. 2009. № 1—2. С. 110—114.
3. Рыбаков Б. *Дом в системе языческого мировоззрения. Язычество древней Руси*. Москва, Наука, 1988. С. 460—518.
4. Станкевич М. *Художнє дерево. Етногенез та етнічна історія населення українських Карпат*. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2006. Т. II. Етнологія та мистецтвознавство. С. 709—726.
5. Самойлович П.А. *Народное архитектурное творчество (По материалам Украинской ССР)*. Киев: Будівельник, 1977. 199 с.: ил.
6. Сокіл В. *Фольклорні матеріали з отчого краю*. Львів, 1998. 613 с.
7. Світлик П.М. *Небесна студня: Закарпатські народні перекази, легенди, вірування, звичаї, традиції, побут*. Ужгород: Гражда, 2008. 139 с.
8. Франко І. Людові вірування на Підгір'ю. *Етнографічний збірник*. Львів: друкарня наукового товариства імені Шевченка, 1898. Т. V. С. 160—218.
9. Зубрицький М. Похоронні звичаї та обряди в Мшанци і сусідніх селах Старосамбірського і Турчанського повіта. *Етнографічний збірник*. Львів, 1912. Т. 31—32. С. 211—226.
10. Кміт Ю. Народні «пацьорьи». *Літопис Бойківщини*. Самбір, 1934. Ч 5. Р. V. С. 36—37.
11. *Народні перлини*. Київ: Дніпро, 1971. 390 с.: іл.
12. *З батьківського джерела. До ювілею загальноосвітньої школи I—III ст., с. Підгородці, Сколівського району, Львівської обл.* Львів: Підгородці, 2011. 76 с.
13. Шагала В. *Розповіді та ілюстрації про життя на селі в Західній Україні*. Львів, 2002. 267 с.: іл.
14. Марків М. MISHCELLANEA. *Літопис Бойківщини*. Самбір, 1934. Ч. 4. Р. IV. С. 76.
15. Ганус Д.М. Дитина в системі народних вірувань та обрядів населення українсько-польського пограниччя. *Автореф. дисертації на здобуття ступеня кандидата історичних наук*. Київ, 2015. 16 с.
16. Боряк О. *Ткацтво в обрядах та віруваннях українців (сер. XIX — поч. XX ст.)*. Київ, 1997. 200 с.
17. Сілецький Р. Звичаї та обряди, пов'язані з будівництвом хати на Старосамбірщині. *Старосамбірщина: альманах*. Львів, 2001. С. 57—62.

18. Черленяк (Керечанин) І. Апотропеїчні заходи для живих та магичні дії, пов'язані зі спорядженням мерця в українців Закарпаття. *Народознавчі зошити*. Львів, 2018. № 3. С. 662—670. DOI <https://doi.org/10.15407/nz2018.03.662>
19. Зинич М. Похоронні звичаї в селі Жукотин в турчанському повіті. *Літопис Бойківщини*. Самбір, 1935. Рік 5. Ч. 6. С. 14—18.
20. Галайчук В. З духовної культури Богородчанщини: звичаї, вірування та повір'я, пов'язані із світоглядними уявленнями про смерть та померлих. *Міфологія та фольклор*. Львів, 2010. № 3—4 (7). С. 27—49.
21. Перейма Т. Похоронні звичаї й обряди в селі Ропици Руській, Горлицького повіта. *Етнографічний збірник*. Львів, 1912. Т. XXXI—XXXII. С. 203—210.
22. Охримович О. Похоронні звичаї і обряди в селі Волосянці, Скільського повіта. *Етнографічний збірник*. Львів, 1912. Т. XXXI—XXXII. С. 226—231.
23. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 513 (Горошко Л.М. Календарні та родинні звичаї та обряди в селах Дрогобицького р-ну Львівської обл. та Косівського р-ну Івано-Франківської обл. (Польові матеріали 2003 р.)). 73 арк.
24. Ficher A. Rusini: zarys etnografii Rusi. Lwów; Warszawa; Kraków, 1928. 190 s.
25. Коломийченко Ф. Похоронні звичаї й обряди в селі Прохорах, Борзенського пов., Чернігівської губернії. *Етнографічний збірник*. Львів, 1912. Т. XXXI—XXXII. С. 392—403.
26. Онищук А. Похоронні звичаї й обряди в селі Зелениці, Надвірнянського повіта. *Етнографічний збірник*. Львів, 1912. Т. XXXI—XXXII. С. 231—252.
27. Ганус Д.М. Дитина в системі народних вірувань та обрядів населення українсько-польського пограниччя. *Дисертація на здобуття ступеня кандидата історичних наук*. Рукопис (зберігається у науковій бібліотеці ІМФЕ ім. Рильського, м. Київ). Київ, 2015. 236 с.
28. Драгун Ю. *Ой віночку з барвіночку: звичаї, обряди, коломийки Карпат*. Ужгород, 2017. 336 с.
29. Никорак О. Традиційні тканини у звичаях і обрядах українців. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2003. Вип. 38. С. 543—567.
30. Schnaider J. Lud Pecznościynski. *Lud*. Lwów, 1906. Т. XII. S. 277—309.
31. Яківчук А. Весілля в селі Гошова. Запис 1966 р. *Літопис Борщівщини*. Борщів, 2010. Вип. 10. С. 18—57.
32. Мисевич О. Український весільний обряд у Бойківщині. Львів, 1937. 95 с.
33. Зборовський П. *Легенди, бувальщини та оповідки з Турківщини*. Львів, 2015. 284 с.
34. Виноградова Л.Н., Толстая С.М. *Дверь. Славянские древности: этнолингвистический словарь: в 5 т.* Москва: Международные отношения, 1995. Т. 2. Д—К. С. 25—29.
35. *Архів історичного факультету ЛНУ ім. І. Франка*. Ф. 119. Оп. 17. Спр. 124-Е (Матеріали зібрані Зюбровський Андрієм Вікторовичем, студентом II курсу історичного факультету, Львівського національного університету імені Івана Франка у Старосамбірському районі Львівської обл. протягом 07.07.2005—21.07.2005 року, до теми «Будівельна обрядовість»). 25 арк.
36. Зубрицький М. Селянські будинки у Мшанци, Старосамбірського повіту. *Матеріали до української етнології*. Львів, 1900. Т. XI. С. 1—22.
37. Галайчук В. *Українська міфологія*. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 288 с.
38. Левкиевская Е.Е. *Славянский оберег. Семантика и структура*. Москва: Индрик, 2002. 336 с.
39. Войтович Н. *Народна демонологія Бойківщини: монографія*. Львів: СПОЛОМ, 2015. 228 с.
40. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 533 (Горошко Л.М. Календарні та родинні звичаї та обряди, в селах Сколівського, Турківського р-нів Львівської обл. та Верховинського р-ну Івано-Франківської обл., Вижницького та Путильського р-нів Чернівецької обл., Рахівського та Великоберезнянського р-нів Закарпатської обл. (Польові матеріали 2005р.)). 183 арк.
41. Гузій Р., Вархол Н., Вархол Й. Похоронні обряди. *Лемківщина*. Львів: Інститут народознавства НАНУ, 2002. Т. 2. Духовна культура. С. 94—109.
42. Небесна З. Звичаї при народженні дитини на Бойківщині. Динаміка змін в обрядовості XX—XXI століть. *Народна творчість та етнологія*. 2010. № 6. С. 40—46.
43. Сілецький Р. Звичаї та обряди у народному будівництві українців Карпат. *Народознавчі зошити*. 1995. № 2. С. 86—89.
44. Топорков А.Л. *Окно. Славянская мифология. Энциклопедический словарь*. Москва: Международные отношения, 2002. С. 339—341.
45. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 522 (Польові етнографічні матеріали до теми «Народне будівництво», зібрані у Стрийському р-ні Львівської обл., Наконечною Тетяною Богданівною 25—30.08.2004). 16 арк.
46. *Архів ЛНУ*. Ф. 119. Оп. 17. Спр. 299-Е (Польові етнографічні матеріали до теми «Весільна обрядовість», зафіксовані Немцом Віктором Ришардовичем 11—17 липня 2008 р. у Богородчанському районі, Івано-Франківської області). 118 арк.
47. Falkowski J. *Północno-wschodnie pogranicze Huculszczyzny*. Lwów: Nakładem Towarzystwa Ludoznawczego, 1938. 105 s.
48. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. збер. 576 (Польові етнографічні матеріали до теми «Народне будівництво», зібрані у Сколівському р-ні Львівської обл., Гощіцькою Тетяною Богданівною 09—18.07.2008). 72 арк.
49. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. збер. 595 (Польові етнографічні матеріали до теми «Народне будівництво»,

- зібрані у Сколівському, Стрийському та Дрогобицькому р-нах Львівської обл., Рожнятівському р-ні Івано-Франківської обл., Гошціцькою Тетяною Богданівною 09—18.07.2009). 95 арк.
50. Кміт Ю. Похоронні звичаї і вірування у бойків. *Записки наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1915. Т. СХХІІ. С. 161—166.
  51. Серебрякова О.Г. Шлюбна мантіка у календарній обрядовості українців: типологія та семантика. *Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата іст. наук*. Львів, 2015. 20 с.
  52. Колесса Ф. Людові вірування на Підгір'ю в с. Ходовичах, Стрийського повіту, списав Філярет Колесса. *Етнографічний збірник*. Львів: друкарня наукового товариства імені Шевченка, 1898. Т. V. С. 76—98.
  53. Деркач В. Похоронні звичаї й обряди в селі Вербівці, Теревельського пов. *Етнографічний збірник*. Львів, 1912. Т. ХХХІ—ХХХІІ. С. 369—378.
  54. Василечко Л. *Стежками віддуння*. Івано-Франківськ, 2003. 285 с.
  55. Шекерик-Донників П. *Рік у віруваннях гуцулів. Вибрані твори*. Верховина, 2009. 351 с.
  56. Несен І. Вшанування померлих у традиційному світогляді населення українського Полісся. *Народна культура українців: життєвий цикл людини*. Київ: Дуліби, 2015. Т. 5. Старість. Смерть. Культура пошанування небіжчиків. С. 350—372.
  57. Куліш П. Похорони списання со словь поселянина, въ харьковской губерніи. *Народна культура українців: життєвий цикл людини*. Київ: Дуліби, 2015. Т. 5. Старість. Смерть. Культура пошанування небіжчиків. С. 401—405.
  58. Онищук А. Матеріяли до гуцульської демонології, записав 1907—1908 р. в Зелениці, Надвірнянського повіту Антін Онищук народний учитель. *Матеріяли до української етнології*. Львів, 1909. Т. XI. С. 1—139.
  59. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. збер. 522а (Польові етнографічні матеріали до теми «Народне будівництво», зібрані у Старосамбірському р-ні Львівської обл., Наконечною Тетяною Богданівною 06.07—10.08.2005). 48 арк.
  60. Милорадович В.П. Життє-бытє лубенского крестьянина. *Українці: народні вірування, повір'я, демонологія*. Київ: Либідь, 1991. С. 170—341.
  61. *Ілюстративний фонд наукової бібліотеки Інституту народознавства НАН України*. Од. збер. 14568.
  62. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. збер. 601а (Польові етнографічні матеріали до теми «Народне будівництво», зібрані у Сколівському р-ні Львівської обл., Долинському, Калуському р-нах Івано-Франківської обл., Гошціцькою Тетяною Богданівною 01—15.07.2010). 50 арк.
  63. Станкевич М. *Українське художнє дерево XVI—XX ст.* Львів: Інститут народознавства НАН України, 2002. 479 с.
  64. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. збер. 563 (Польові етнографічні матеріали до теми «Народне будівництво», зібрані у Самбірському, Старосамбірському р-нах Львівської обл., Гошціцькою Тетяною Богданівною 16.06.—16.08.2007). 146 арк.
  65. Узенева Е.С. Матица. *Славянские древности: этнолингвистический словарь: в 5 т.* Москва: Международные отношения, 1995. Т. 3. К—П. С. 201—203.
  66. Гошціцька Т. Вибір будівельного матеріалу, та місця будівництва на бойківсько-підгір'янському пограниччі в другій половині XIX ст. — першій половині XX ст. *Народознавчі зошити*. Львів. 2009. № 5—6. С. 783—791.
  67. Шевченко Л. Звичаї, зв'язані з закладами будівлі. *Первісне громадянство і його пережитки на Україні*. Київ: 1926. Вип. 1—2. С. 87—95.
  68. Радович Р. Традиційне сільське житло Підгір'я кін. XIX — поч. XX ст. *Народознавчі зошити*. 1995. № 4. С. 221—225.
  69. Болтарович З. Сторінки експедиційного щоденника. *Народознавчі зошити*. Львів, 2005. № 1—2. С. 197—202.

REFERENCES

- Siletsky, R. (2011). *Traditional bulding rites of Ukraine*. Lviv: LNU of I. Franko [in Ukrainian].
- Davydiuk, V. (2009). «As There Was Nothing When the World Arose...» (On World-Creative Motives in Habituated Space of Polisian and Carpathian Ukrainians). *The ethnology notebooks*, 1—2, 110—114 [in Ukrainian].
- Rybakov, B.A. (1988). *Paganism of ancient Rus'*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Stankevych, M. (2006). Ukrainian artistic tree. In *Ethnogenesis and ethnic history of the Ukrainian Carpathians* (Vol. 2, pp. 709—726). Lviv: In-tut narodoznavstva NANU [in Ukrainian].
- Samojlovych, P.A. (1977). *Folk architectural creativity (Based on materials from the Ukrainian SSR)*. Kyiv: Budivel'nyk [in Russian].
- Sokil, V., & Sokil, H. (1998). *Folklore materials from the fatherland*. Lviv [in Ukrainian].
- Svitluk, P.M. (2008). *Heavenly Well: Transcarpathian folk traditions, legends, beliefs, customs, traditions and life*. Uzhhorod: Grazda [in Ukrainian].
- Franko, I. (1898). Popular beliefs in Pidhiria. *Etnohrafichnyj zbirnyk* (Vol. V, pp. 160—218) [in Ukrainian].
- Zubryts'kyj, M. (1912). *Funerals customs and ceremonies in Msantsi and neighboring villages Starosambirsk and Turchany counties Etnohrafichnyj zbirnyk* (Vol. XXXI—XXXII, pp. 211—226) [in Ukrainian].
- Kmit, Yu. (1934). Folk «páts'ir'y». In *Litopys Bojkivschyny: zapysky prysviacheni doslidam istorii, kul'tury i pobutu bojkivs'koho plemeni* (Vol. V, part 5, pp. 36—37) [in Ukrainian].
- Stelmakh, M. (Ed.). (1971). *Folk pearls*. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].

- (2011). *From a parent source. To the anniversary of the comprehensive school I—III centuries, the village of Pidgorodtzi, Skole district, Lviv region*. Lviv: Podgorodtzi [in Ukrainian].
- Shahala, V. (2002). *Stories and illustrations about life in the countryside in Western Ukraine*. Lviv [in Ukrainian].
- Markiv, M. (1934). MISHCELLANEA. In *Litopys Bojkivschyny: zapysky prysviacheni doslidam istorii, kul'tury i pobutu bojkiv's'koho plemeni* (Vol. IV, part 4, p. 76) [in Ukrainian].
- Ganus, D.M. (2015). *A child in the system of folk beliefs and rituals of the population of the Ukrainian-Polish border*. The thesis for the academic degree of *Doctor of Historical Sciences with a specialization in Ethnology*. Kyiv [in Ukrainian].
- Boryak, O. (1997). *Weaving in the rites and beliefs of Ukrainians (mid-nineteenth — early twentieth century)*. Kyiv [in Ukrainian].
- Silets'kyj, R. (2001). Customs and rites associated with the construction of a house in the Stary Sambir region. *Old Sambir: an almanac* (Рр. 57—62) [in Ukrainian].
- Cherleniak (Kerechany), I. (2018). Protective action for alive and magik action connected with the birial of the deceased of the Transcarpatian Ukrainians. *The ethnology notebooks, 3*, 662—670 [in Ukrainian].
- Zynych, M. (1935). Funeral customs in the village of Zhukotin in the Turkish district. In *Litopys Bojkivschyny: zapysky prysviacheni doslidam istorii, kul'tury i pobutu bojkiv's'koho plemeni* (Vol. V, part 6, pp. 14—18) [in Ukrainian].
- Halaychuk, V. (2010). From the Spiritual Culture of Bohorodchany Region: Customs, Beliefs and Legends Related to the Conceptual Representation of Death and the Dead. *Mythology and Folklore, 3—4 (7)*, 27—49 [in Ukrainian].
- Perejma, T. (1912). Funeral customs and ceremonies in villages Ropytsy Rus'kij, Horlyts'koho povita. *Etnohrafichnyj zbirnyk* (Vol. XXXI—XXXII, pp. 203—210) [in Ukrainian].
- Okhrimovuch, O. (1912). Funeral customs and ceremonies in villages Voloshyantsy, Skilsky district. *Etnohrafichnyj zbirnyk* (Vol. XXXI—XXXII, pp. 226—231) [in Ukrainian].
- Goroshchko, L. (2003). Field materials before topic of «Calendar and family custom and ceremonies» from the expedition to the Drohobyt's'kyj district, L'viv's'koi area and Kosiv's'kyj district, Ivano-Frankiv's'koi area). In *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 513. Arc. 1—73 [in Ukrainian].
- Fischer, A. (1928). *Rusini: outline of ethnography of Rus*. Lviv; Warsawa; Krakow [in Polish].
- Kolomyjchenko, F. (1912). Funeral customs and ceremonies in villages Prokhorakh, Borzens'koho pov., Chernyhiv's'koi gubernii. *Etnohrafichnyj zbirnyk* (Vol. XXXI—XXXII, pp. 392—403) [in Ukrainian].
- Onyschuk, A. (1912). Funeral customs and ceremonies in villages Zelenytsya, Nadvirna district. *Etnohrafichnyj zbirnyk* (Vol. XXXI—XXXII, pp. 231—252) [in Ukrainian].
- Ganus, D.M. (2015). A child in the system of folk beliefs and rituals of the population of the Ukrainian-Polish border (Dissertation). *Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine* [in Ukrainian].
- Dragun, Yu. (2017). *Oh, a wreath of periwinkle: customs, rituals, kolomyuky of the Carpathians*. Uzhhorod [in Ukrainian].
- Nykorak, O. (2003). Traditional fabrics in the customs and rites of Ukrainians. *Bulletin of Lviv University. The series are historical, 38*, 543—567 [in Ukrainian].
- Schnaider, J. (1906) People of Pechenizhyn. *Lud* (Vol. XII, pp. 277—309) [in Polish].
- Yakivchuk, A. (2010). Wedding in the village of Goshova. Record 1966 In: *Chronicle of Borshchiv region* (Issue 10, pp. 18—57) [in Ukrainian].
- Mysevych, O. (1937). *Ukrainian wedding ceremony in Boykivshchyna*. Lviv [in Ukrainian].
- Zborov's'kyj, P. (2015). *Legends, tricks and tales from Turko-ovshchyna*. Lviv [in Ukrainian].
- Vynogradova, L.N., & Tolstaia, S.M. (1995) Door. *Slavic antiquities: Ethnolinguistic dictionary* (Vol. 2, pp. 25—29). Moscow: Mezhdunarodnyye otnosheniya [in Russian].
- Ziubrov's'kyj, A. (2005). Field materials before topic of «Native architecture» from the expedition to the Starosambir's'kyj district, Lviv area). In *Archive of the HF LNU*. F. 119. Op. 17. Od. save 124-E. Arc. 1—60 [in Ukrainian].
- Zubryts'kyj, M. (1895). Houses and masters. *Zhytie i slovo: vistoryk literatury, istorii i fol'kloru, 3*, 71—75 [in Ukrainian].
- Galaychuk, V. (2016). *Ukrainian mythology*. Kharkiv: Family Leisure Club [in Ukrainian].
- Levkievskaya, E.E. (2002). *Slavic amulet. Semantics and structure*. Moscow: Indrik [in Russian].
- Voitovich, N. (2015). *Folk Demonology of Boykivshchyna*. Lviv [in Ukrainian].
- Goroshchko, L. (2005). Field materials before topic of «Calendar and family custom and ceremonies» from the expedition to the Skoliv's'kyj, Turkiv's'kyj district, L'viv area, Verkhovyn's'kyj district Ivano-Frankiv's'koi area, Vyzhnyts'kyj, Putyl's'kyj district, Chernivets'koi area, Rakhiv's'kyj, Velykobereznians'kyj district, Zakarpats'koi area). In *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 533. Arc. 1—183 [in Ukrainian].
- Huzij, R., Varkhol, J., & Varkhol, N. (2002). Funeral ceremonies. In *Lemkivshchyna* (Vol. 2, pp. 94—109). Lviv: In-tut narodoznavstva NANU [in Ukrainian].
- Nebesna, Z. (2010). Boykivshchyna's Puerperal Customs. Time History of the Rites in the XXth—XXIst Centuries. *Narodna tvorchist' ta etnolohiia, 6*, 40—46 [in Ukrainian].
- Silets'kyj, R (1995). Customs and rites in the folk building of the Ukrainians of the Carpathians. *The ethnology notebooks, 2*, 86—89 [in Ukrainian].
- Toporkov, A.L. (2002). Window. *Slavic mythology: Encyclopedic dictionary*. (Рр. 339—341). Moscow [in Russian].

- Nakonechna, T. (2004). Field materials before topic of «Traditional architecture» from the expedition to the Stryjs'kyj district, L'vivs'koi area 25—30.08.2004). In *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 522. Arc. 1—16 [in Ukrainian].
- Nemets', V. (2008). Field materials before topic of «Wedding ceremony» from the expedition to the Bohorodchans'kyj district, Ivano-Frankivs'koi area, 11—17.07.2008). In *Archive of the HF LNU*. F. 119. Op. 17. Od. save 299-E. Arc. 1—118 [in Ukrainian].
- Falkowski, J. (1937). *On the west border of Hutsylshchuna: on the wallej of Prut, Bystrzyca Nadwornianska, Bystrzyca Sotowinka i Lomnica*. Lviv [in Polish].
- Goshchitska, T. (2008). Field ethnographic materials on the theme «People's construction», collected in the Skole district of Lviv region. In *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 576. Arc. 1—72 [in Ukrainian].
- Goshchitska, T. (2009) Field materials before topic of «Native arxitekture» from the expedition to the Drohobys'kyj, Stryjs'kyj, Skolivs'kyj district, L'vivs'koi area ta Rozhniativs'kyj district, Ivano-Frankivs'koi area). In *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 595. Arc. 1—95 [in Ukrainian].
- Kmit, Yu. (1915). Funerals customs and ceremonies from bojko. *ZNTS* (Vol. CXXII, pp. 161—166) [in Ukrainian].
- Serebriakova, O.H. (2015). *Marriage mantica in the calendar rituals of Ukrainians: typology and semantics. The thesis for the academic degree of Doctor of Historical Sciences with a specialization in Ethnology*. Lviv [in Ukrainian].
- Kolessa, F. (1898). Popular beliefs in Pidhiria in the Khodovychi village, Stryi povit, recorded by Filaret Kolessa. *Etnohrafichnyj zbirnyk* (Vol. V, pp. 76—98) [in Ukrainian].
- Derkach, V. (1912). Funerals customs and ceremonies in villages Verbitvsi, Terebovelsky district. *Etnohrafichnyj zbirnyk* (Vol. XXXI—XXXII, pp. 369—378) [in Ukrainian].
- Vasilechko, L. (2003). *Paths of echo*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Shekeryk-Donnykiv, P. (2009). *The year in beliefs of Hutsuls*. Verkhovyna [in Ukrainian].
- Nesen, I. (2015). Polissye Cemeteries: Traditions and Modernity. In *Folk culture of Ukrainian: life cycle of people*. Age. Death. Culture of worshipping the dead) (Vol. 5, pp. 288—297). Kyiv: Duliby [in Ukrainian].
- Kulich, P. (2015). The funeral written off from the words of the peasant, in the Kharkov province. In *Folk culture of Ukrainian: life cycle of people*. Age. Death. Culture of worshipping the dead) (Vol. 5, pp. 401—405). Kyiv: Duliby [in Ukrainian].
- Onischuk, A. (1909). Materials to the Hutsul demonology, written in 1907—1908 in Zelenitsy, Nadvirna district by Antin Onischuk, the folk teacher. *Materialy do ukrains'koi etnol'ohii* (Vol. XI, pp. 1—139) [in Ukrainian].
- Nakonechna, T. (2005). Field materials before topic of «Native arxitekture» from the expedition to the Starosambirskyy district, L'vivs'koi area 06.07—10.08.2005). In *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 522-a. Arc. 1—48 [in Ukrainian].
- Miloradovich, V.P. (1991). Life and life of the Lubensk peasant. In: *Ukrainians: folk beliefs, superstitions, demonology* (Pp. 170—341). Kyiv: Lybid [in Russian].
- The Illustrative Fund of the Science Library to the Institute of National Science of the National Academy of Sciences of Ukraine, unit save 14568* [in Ukrainian].
- Goshchitska, T. (2010). Field materials before topic of «Native arxitekture» from the expedition to the Skolivs'kyj district, L'viv area, Dolyns'kyj, Kalus'kyj district, Ivano-Frankivs'k area 01—15.07.2010). In *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 601a. Arc. 1—50 [in Ukrainian].
- Stankevych, M. (2002). *Ukrainian artistic tree XVI—XX st.* Lviv: In-tut narodoznavstva NANU [in Ukrainian].
- Goshchitska, T. (2007). Field materials before topic of «Native arxitekture» from the expedition to the Starosambirskyy, Sambirskyy district, L'viv area, 16.06.—16.08.2007). In *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 563. Arc. 1—146 [in Ukrainian].
- Uzeneva, E.S. (1995). Girder. *Slavic antiquities: Ethno linguistic dictionary* (Vol. 3). Moscow: Mezhdunarodnyye otnosheniya (Pp. 201—203) [in Russian].
- Hoschits'ka, T. (2009). The choice of building material and construction sites on the Boyko-Pidhirtsi border in the second half of the XIX century — the first half of the XX century. *The ethnology notebooks*, 5—6, 783—791 [in Ukrainian].
- Shevchenko, L. (1926). Customs associated with the foundations of the building. *Primitive citizenship and its remnants in Ukraine* (Issue 1—2, pp. 87—95) [in Ukrainian].
- Radovych, R. (1995). Traditional rural housing of Pidhirya late XIX — early XX century. *The ethnology notebooks*, 4, 221—225 [in Ukrainian].
- Boltarovych, Z. (2005). Expedition diary pages. *The ethnology notebooks*, 1—2, 197—202 [in Ukrainian].